

IRODALOM ÉS JOURNALISTIKA.

A sajtó sokszor hangoztatott kinövésai közt egyike a legaggályosabbaknak, hogy a modern újságírás technikája hovatovább lehetetlenné teszi az irodalom, mint öncél érvényesülését. Mások azok az eszmények, mások azok az érdekek, melyeknek szolgálatában a napi sajtó teljesíti hivatását, mint a melyek az író lelke előtt lebegnek akkor, a mikor az életről, világról és az emberekről való felfogásának színt és kifejezést ad. Az irodalmi foglalkozást, a gondolatok közlésének módjait, az elmélkedés mélyebb tanulságait intenzívebbé nem, csak mechanikusabbá tette a hirlapirodalom; ha a hirlap hatása többoldalú és tágabb eszmekört felölelő is, de épen azért kevésbé mély, s alig gyakorol a közérzületre, a társadalom erkölcsi alakulására oly irányzó befolyást, mint a maga idején egy Werther keservei, egy Karthauzi, vagy a milyet tollaikkal Voltaire vagy Chateaubriand gyakoroltak.

Az úgynevezett bölcselmi regény ideje, azt mondják, rég lemúlt már. Az experimentális irodalmi módszer újabb iskolája sokkal inkább el van foglalva az élet változó tüneteivel, semhogy ideje volna bölcselkedni. Ennek daczára éppen a legújabb idők mutatnak fel néhány, szokatlanul merész kísérletet, melyek a regényírás bölcséleti irányának újabb lendületre emelésére árulnak el félreérthetlen törekvést s ebbe a törekvésükbe a szaktudományosság nagy appara-

tusait az archaeologia, ethnographia, a csillagászati vagy földtani kutatások eredményeinek egész tárházát veszik igénybe.

Ime, itt van egy újabb időben nagy hírre kapott angol író, *Rider Haggard* két kötetes regénye: «*Ő*» («*She*»), mely újabban mint különlenyomat is megjelent egy napi lap hasábjairól.

Rider Haggard a phantastikus írók azon csoportjához tartozik, mely Jules Verne-t is szülte, de sokkal nagyobb poeissel, a reflexió nem mindennapi erejével s főképp oly styllal, mely ma csaknem páratlanul áll az angol irodalomban. Nyelvének rendkívüli bája van a szív és kedély legfinomabb árnyalatai jellemzésében, kifejező ereje mély és a szögre találó, gondolatai magasan szárnyalók s az élet és bölcselkedés örök igazságait ölelik magukba.

Joggal kíváncsi lehet az ember, milyen átültetésre talál egy ilyen író és bölcselő nálunk egy oly lap hasábjain, mely olvasottsága és elterjedettsége okából hivatottnak nevezhető arra, hogy a világirodalom újabb és újabb jeleseit fölléptesse a magyar olvasó közönség előtt.

Ha a napi sajtó a kritika jogát igényli a társadalom, az irodalom és művészet, a tudomány és politika minden kérdése felett — ám jól teszi. De éppen azért, mert itéletét ephemera áramlatok, felületes benyomások határozzák meg, feltétlen szüksége van arra a publicistai lelkiismeretre, mely hatalmas kezelésében egyedüli szabályozója; arra a felelősségérzetre, mely létezésének erkölcsi alapja. Kétségtelen ennél fogva, hogy a napi sajtónak, mint az irodalmi termelés és fogyasztás közvetítőjének is nemcsak jogai, de kötelességei is vannak úgy az irodalom eszményeivel, mint annak munkásai szellemi integritásával szemben. Annál sajnálandóbb, ha az eredmény nemcsak hogy nem elégíti ki a várakozást, de publicistai kötelességet ró az emberre, rámutatni egy oly jelenségre, mely minden valószínűség szerint nem egymagában áll.

Lássunk csak taláalomra kiragadva néhány passust, melyek a fordító angolságáról mindenekelőtt fogalmat nyújtanak. A magyar kiadás II. kötete 8-ik lapján az eredetinek ezt a mondatát: *«Beg pardon sir, he said, touching his hair»* — akkép találjuk fordítva: *«Bocsánat, uram, mondá salu-tálva»*. Hogy a *«touching his hair»* (haját simogatva) miféle metamorphosissal válik salutálássá, arra a világ semmiféle katonai reglamája nem tudna megfelelni.

De csak egy lapot kellene fordítani, hogy akárki is meggyőződhessek, hogy itt nem egy gondatlanság okozta tollhibáról van szó, hanem a fordítandó nyelv oly fogyatékos ismeretéről, melylyel szemben legalább is vakmerő vállalkozásnak kell, hogy feltűnjék, oly elsőrendű író átültetése, mint Rider Haggard, oly előkelő olvasó közönség számára, mint az említett hirlapé. Mindjárt a következő 9. lap ezt a mondatot: *«your position is one that I don't quit understand and can't recognise»* — ezzel adja vissza: *«állása olyanforma hogy én tartozom is, nem is elismerni»* Helyesen: *«nem egészen értem s nem ismerhetem el»*. Tovább a 35. lapon: *«why didst thou hide this from me?»* a fordító grammatikája szerint annyi, mint: *«mért rejtetted őt el elő-lem?»* — holott egy kezdő is megmondhatná, hogy helyesen így kell, hogy hangozzék: *«mért titkoltad (»ezt» — nem »őt») előlem?»*

Feltűnhetik-e ilyen botlások után, hogy a fordító teljesen idegenül érzi magát ott, a hol valódi anglicismusokkal kell megküzdenie, melyeknek értelmébe sem tud behatolni? *«Then there is an end»* — nála annyi, mint: *«ennek vége legyen»* (II. 61.), a helyett, hogy: *«akkor vége»*. A II. kötet 51. lapján *«hősét»* *«a legszebb arab nyelven»* szólaltatja meg, holott az eredeti *«in his best Arabic»* — éppen ellenkezőt jelent, t. i. a *kitelhetőleg legjobb* arabságot, a miből ép úgy nem következik a *legszebb* arab nyelv, mint ahogy abból, hogy a fordító a maga legjobb angol nyelvtudásával

végezte feladatát, nem következik föltétlen, hogy *eo ipso* jó fordítást is adott. Sőt . . .

Üssünk más lapot fel. Ott áll a 144. lapon (mindig a második kötetről szólva): «reméllem, hogy találkozunk, bárhova menjünk is.» Keresem a furcsa kitétel eredetijét, s szóról szóra ezt találok: «*I hope that we shall meet again wherever it is that we go to.*» Már most tudnivaló, hogy «to go to» ige nem a valahová menést jelenti csupán fizikai értelemben, hanem a valamire való jutást erkölcsi értelemben. A «bárhova menjünk» kifejezés tehát teljes félreértésen alapszik, a szöveg teljes magyarázata: «bármire jussunk».

De sokkal egyszerűbb szavakban is megtántorodik a fordító nyelvismerete. Mindjárt a következő lapon például ezt, hogy: «*almost doest thou begin to love me*» — így fordítja: «*nemsokára* szeretni fogsz engem.» Nem tudja tehát, hogy az «almost» sohasem teszi azt, hogy: «*nemsokára,*» hanem azt, hogy: «*csaknem, majdnem, szinte.*»

Mit várhatni már most a költői fordulatok, a nyelv szindús pathosa visszaadásában? Soha műpróza, soha lendületes nyelvezet jobban tönkre silányítva nem jelent még meg egy idegen nemzet olvasóközönsége előtt. A nyelv finom distinctiói, emelkedett dictionja darabos pongyolaság hevenyészetében züllnek szerte. Lehet oly érzéketlen toll, mely e gyönyörű képet: «*All else shadow moving upon water*» (minden egyéb *vízen mozgó* árnyék), ekkép adja vissza: «minden egyéb csak árnyék?» (II. 73.) Bizony ez is *csak árnyék*. Ez a metaphora pedig: «*a woman's heart is heavy to sink trough water honever deep*» (az *asszonyszív* mérő ón, mely a legmélyebb vízbe lehatol) — nála egyszerűen «egy asszonyszívet nem lehet kijátszani.» (II. 66.) Vagy hol van e lapos prózában: «ha vétkeztem, szépségem *túlragyogja* vétkemet» (II. 70.) — az eredeti lüktető pathosa: «If I have sinned, let my beauty answer for my sin!» (Ha

vétkeztem, szépségem *feleljen* bűnömért!) És ily semmitmondó constructiók, mint: «új énem remek mivolta» (II. 127.) — pótolhatják-e az eredeti hévteljes, majdnem rhythikus szárnyalását: «the splendid vigour of a new — found self.» Minő komikus megtévesztésekre vezethet ez a hanyagság s a nyelv szellemébe való be nem hatolás ott p. o., a hol a fordító az: «irtóztató helyzetet» mindenütt «*utálatos* helyzetnek» fordítja.

Hanem hiszen hát mindez még nem volna talán ok arra, hogy igazolja a kimélet felretételét, habár súlyosabb a beszámítás oly lapnál, mely bizonyos kritikai auctoritásra tart számot. Elvégre nem azok számára szoktak külföldi regényeket fordítani, a kik azokat eredetiben is megérthetik, a nagy közönség tetszésén pedig nem sokat változtat az a körülmény, hogy az író subjectiv gondolatmenete csak töredékesen vagy éppen elferdítve jutott eleibe. Ő az épületnek csak nagy körvonalait látja, kevésbé érdekli a téglak művészi faragása.

Egészen más jogalap az, melyre a fordító az íróval szemben helyezkedik. Erkölcsi kötelezettséget vállal itt némileg arra, hogy a kit tolmácsolni akar, annak intentióit loyálisan érvényre emelni segítse, s mindenesetre abban az egyéniségében mutassa be, melyet a maga sajátosságai, gondolkozása, tudása, vérmérséke, egész eszmeköre organikusan összesimulva alkotnak. Senkinek sem jutna eszébe a legkisebb kételyt engedni férközni ahhoz, hogy az írói egyéniség ez elidegeníthetlen jogai világába minden illetéktelen beavatkozás a legnagyobb fokban sérelmes.

De ha ez így van, honnan veszi magának a jogot a fordító — no meg a kérdéses hirtlap, hogy Rider Haggard művét *legalább is negyedrésznivel megcsonkítva adja a magyar közönség kezébe?* Ki ez a Rider Haggard? Valami obscurus író, a kire nézve megtiszteltetés egy ma

gyar lap vörös plajbászának mindenható czeruzája? Szó sincs róla. Rider Haggard egy nagy nemzet jelentékeny írója, a kinek művei diadalútát tettek a művelt világon, s a ki méltán megkövetelheti magának azt, hogy az a portéka melyet egy távol lovagias nemzetnél az ő czégére alatt kínálnak, valósággal tőle is eredt légyen.

Bizonyítsunk.

* * *

A fordító *egyszerűen mellőzi* Rider Haggard bő felvilágosító jegyzeteit, melyeket regénye egyes vonatkozásainak archaeologiai, ethnographiai, történeti és földrajzi magyarázatára szükségeseznek tart. Pedig ha az író intentiójába jobban behatol, tudnia kell vala, hogy Rider Haggard nem üres phantasmagoriákat, hanem tudományos hypothesiseket akart rajzolni, melyek ma már mind több-több kutató és gondolkozó elmét vezetnek arra, hogy az emberiség legrégebb civilisatiójának bölcsőjét a sötét világrészben keressék. Ennek a mysteriumai — tudományos valószínűség mezébe öltöztetve — szolgáltatják Rider Haggard regényéhez a tanulságos keretet.

Ép oly kegyetlen kézzel nyirbál bele a fordító (vagy tán inkább az ujságírói czeruza?) a regény legszebb, legorganikusabb részeibe is, nem respectálva még a lélektani szövevények érzékenyebb idegszárait sem. A hold fényénél elterülő *Kór* város romjainak gyönyörű leírása kegyetlenül megrövidítve. A XII. fejezet végéről *két egész oldal* hiányzik. A II. kötet 31. lapján *három oldal* maradt ki, a 97. lapon *egy oldal*, a 40. lapon az eredeti *25 sora*; a 123. lapon Ajesa költői esküteleből *1½ oldal*: az 55. lapon ismét *másfél oldal*. az 58. lapon *egy oldal*, a 90. lapon *teljes két oldal* van rövidítve, nem is számítva a jelentéktelenebb összevonásokat. Mindez alig másfélszáz lapra terjedő kötet-

kénél, melynek czímlapjára oda van nyomtatva: *írta Rider Haggard.*

Engedelmet kérek, ez már talán mégsem járja. Igaz, hogy a dramaturg kése is lemetszegeti itt-ott a drámai mű ág-bogait, csakhogy az egészen más valami. A különbség abban áll, hogy a színműnek *természetes* rendeltetése, hogy a deszkákra kerüljön; ellenben hogy idegen írók regényeinek is természetes rendeltetése lenne a magyar globus lapjainak és speculáns kiadóinak szolgálni töltelékül, ez az, a mit senki sem fog elhíhetni.

Micromegas.

I R O D A L O M.

Lélektan és logika. Középkolai használatra írta *dr. Sárffy Aladár*. Ára 1 frt. Budapest, Lampel Róbert (Wodiáner F. és Fiai) kiadása.

Sárffy nevezett könyve gondos munka; van ugyan elég hibája, de előnyei jóval felülmúlják a hibákat.

Az első lapok olvasása kissé bizalmatlanná teheti a kritikus olvasót, mert az a sajátságos, hogy itt követi el a legtöbb hibát; itt akad a legtöbb kifogásolni való. Lassankint azonban mégis jobb véleményre hangol. A philosophiai *előismeretek* kifejtésében több tévedés és stiláris botlás található.

Mindjárt az első lapon azt mondja, hogy «az ember tudásvágyától ösztönöztetve, *nagyszerű* problémák megoldására vállalkozik», Cicero szavaival a bölcsészetet «az emberi és *isteni* dolgok tudományának» nevezi s így tovább; szerinte «a bölcselkedés a problémák megoldásának *módja*» (!?), «a philosophia, mint tudomány, kezdetben *mégis csak egy volt*», a philosophiai propeaedeutikát «előkészítő bölcsészet»-nek nevezi; hát ezek bizony zavaros dolgok. De akad több ilyesmi; pl. hogy «a bölcsészet történelme = historia philosophiae, *nem egyéb*, mint a philosophia fejlődésének *leírása*», hogy «mi *csak*: a philosophiai propeaedeutikával foglalkozunk, mert a többi három ág már a magasabb bölcsészeti tudományok közé tartozik»; mindezek nem csupán stiláris szempontból eshetnek kifogás alá.

De hát lássuk tovább! Azt mondja a 7. lapon, hogy «az anatomia a már *élettelen* testet boncolja föl, hogy annak *megmerevült* organumait vizsgálhassa», a mi szintén nem egészen helyes, mert hol marad akkor a *vivisectio*? Az is különös,